

Legrégibb tolvajnyelvi szójegyzékünk

IMPLÓM JÓZSEF

HOFFMANN TAMÁS

A MNy. LII. évfolyamában is közzétett „népszerű” szöveg jelzői közül a „legrégibb”-et ezentúl mellőzhetjük. Tudniillik pillanatsnyilag én dicsekedhetem el a most ismert legrégebb tolvajnyelvi szójegyzékkel. A budapesti 2. számú állami levéltárban, a „Nógrádm. Lt. Fiscalia fasc. XLV/36.” jelzetű iratosomóban találtam egy 1775. május 9. keltezésű, Miskolcon keletkezett jegyzőkönyvet. Ez a kihallgatási jegyzőkönyv egy nagyobb vásári tolvajbanda vallomásait tartalmazza. A banda tagjai: Hatházi „Czipó” Jóska, Vértesi Sz. Mihályi Gyuri, Sóváry József, Deák Jóska, Czagány „Konyás” András, „Bundás”, Bekény Julis, Varga Erzsébet. Bejárták az egész országot, voltak Zalában, Baján, Debrecenben, Nagyváradon, Kecskeméten, Ipolyságon, Balassagyarmaton, Szikszón, Miskolcon stb. Bár több tiszántúli van köztük, akad német származású és zsidó is (az orgazda). Zsargonjukat Varga Erzsébet vallomásában *zsvány-nyelv*-nek nevezi. E csoportnyelv jellegére világosan rámutat egy másik vallomásrészlet (uo.): „Őszve szoktatok-e Ti esküdni? Nem esküszünk, de egymást egymás nyelvérül meg ismérjük.” A szójegyzék a jegyzőkönyv végén van. Íróját nem tudom megállapítani, mert a jegyzőkönyv nincs aláírva, de az, hogy a per anyaga alapján készült, a bevezető sorokból kivehető:

„Vocabula verō, quibus iidem uti solebant, uti Nobis revelatum extitit, seqvuntur hoc ordine:

Nincs viz — Ritka a' vásár	Puczi — Gyolcs
rajzolni — lopni	Leves — Pénz
Pledezz — szaladgy	Palibuch — mente
Kaptuválni — meg fogni	fel húzó — Nadrág
Szoknya — Kosznya [Sorrend!]	fel rántó — csizma
sővény — Guba	Csengetyű — zseb óra
veternyek — Kőpönyeg	fel vévő — szűr, guba
meg Zsinegelni — meg Kinozni	fel tévő — süveg, kalap
Ablak	Kuksi — Vásár
} — akasztó fa	Bali — Ember
Kanafria	Gagyi — Arany Pénz
Lelki komornyik — Pap	Posteriom — Tömlőcz
Kutya — Hajdú	Kigyó — Gyűsző ['tűsző']
rút ember — hóhér	Komnyik — Orgazda"
fejes — Vrgye Tisztye	

Bár a szójegyzék a későbbieknél lényegesen kisebb, mégis nemcsak azért tarthat számot figyelemre, mert az eddig ismerteknél h é t é v v e l k o r á b b i, hanem azért is, mert benne: a) a többi, 1782-i kiadásban (SIMAI: NYT. XXXII, 399–401; GyÖRFFY: NYT. XXXIX, 328–9; BALASSA: NYT. LIII, 5–8; HOFFMANN TAMÁS: MNy. LII, 89–91; vö.: BÁRCZI: MNy. LII, 228–300; SCHEIBER SÁNDOR: uo. 300) ismeretlen zsargon-szavakat találunk (*sővény, meg Zsinegelni, Ablak, Lelki Komornyik, fel húzó, fel vévő*); b) eléggé nagy jelentésbeli eltérések mutatkoznak (*Puczi, Leves, fejes, Bali*); c) új hang- és alak-tani változatokat fedezhetünk fel (*Pledezz, veternyek, Bali, Palibuch*). Az utóbbiak közül például szinte bizonyos, hogy a *Palibuch* szövége eredetibb a később megjelenő alak-változatoknál (vö. *meloche* > *meló*: BÁRCZI: MNyTK. 29. sz. 19).

Ugyanebben az iratosomóban találtam egy 1776. június 5-i dátumú ügyiratnak a másolatát, melynek eredetije „Per Joannem Jablonczay District̃ ord̃ Notār” íratott. Ebből kiderül, hogy J a b l o n c z a y már 1776-ban ismert egy tolvajnyelvi szójegyzéket, mert hiszen az iratban „Czagány alias Konyás András” így vall: „a' Magyar Zsványokat a nyelveken lehet meg esmérni, a' pedig a' nyelvek a mely itt előttem el olvas-tatott...” — Talán nem merész feltevések, ha ez a felolvasott szójegyzék az általam

közöltnek valamilyen másolata, s JABLONCZAY számára forrásul szolgált későbbi szójegyzéke összeállításakor.

Az iratcsomó Szügyben (Nógrád megye) keletkezett darabjaiban a fenti tolvajnyelvi szók közül néhány szövegösszefüggésben is előfordul: 1777. február 4.: „Hogy tudtatok a Zsidohoz menni? . . . van nekünk itten egy *Komnyékunk*.”; uo.: „Mit értenek azon szón *Kuksí*. — Vásár”; 1777. február 18.: „Tudode azt mit tesz *kaptualni* — Nem tudom.”

A *cafka* szót az 1782-i szójegyzékek közlik; az enyémekben ugyan nincs meg, de az iratanyagban többször, több alakváltozatban megellelhető: 1777. február 4.: „. . . varadi Erse volt *tsaffkaja* . . . Nemeth Jánosnak.”; 1777. február 18.: „. . . Nemet Janosnak a' (feleseget) [áthúzva] *tsaffkajanak* Miskoltzon fejet vettek . . .”; uo. más írás: „Vann néked *szapkad* — Nem tudom én az mitsoda”; 1777. március 8.: „el mentt . . . *Czapka* nevő Aszonyal aki ringyója volt”; egy későbbi adat a Nógrádm. Lt. Fiscalia sorozatában 1785-ből a 24. iratanyagban: „Retkes Marczy akinek *Czapkaja* itt vagyon . . .”

Mint írtam, pillanatnyilag ez az itt közölt a legrégebb magyar zsargonszó-gyűjtemény. Szeretném, ha a magyar nyelvészek közt örvedetesen erősödő levéltári érdeklődés nem sokáig hagyná meg ezt a rangját.

TÖRÖK GÁBOR